
Recenze

Historicko-kritický komentář ke spisům Friedricha Nietzscheho Katharina Grätz: Also sprach Zarathustra

In: Historischer und kritischer Kommentar zu Friedrich Nietzsches Werken. Band 4.1 + 4.2.

Berlin – Boston, Walter de Gruyter 2024. XXII + 970 stran, XX + 981 stran.

Dalším svazkem projektu Historicko-kritických komentářů k Nietzscheho publikovaným spisům,¹ který zaštiťuje Heidelberská akademie věd, je do dvou svazků rozdělený komentář k Nietzscheho patrně nejslavnějšímu spisu *Tak pravil Zarathustra. Kniha pro všechny a pro nikoho*.² Od začátku deklarovanou obecnou strategií projektu Historicko-kritických komentářů je vypátrat literární a historické zdroje Nietzscheho tvrzení a postojů, tzn. demonstrovat vlastně jeho neoriginalitu, a tedy hlavně zajistit mu alibi pro jeho mnohá dnes kontroverzní, či dokonce zhola neakceptovatelná tvrzení. A tak snad i z toho důvodu, že ze *Zarathustry* pochází citát: „Jdeš k ženám? Nezapomeň na bič!“³ byla jeho sestavením pověřena Katharina Grätzová namísto původně anotovaného Andrease Urse Sommera,⁴ ředitele celého projektu Historicko-kritických komentářů.⁵

Zarathustra je Nietzschechův patrně nejznámější a nejčtenější spis. Snad je tomu tak kvůli unikátnímu poeticko-narativnímu a profétickému stylu, který však zároveň komplikuje jeho pochopení.⁶ V *Zarathustrovi* si Nietzsche totiž stvořil specifický žánr, který čítá jediný exemplář. Nietzsche zde totiž v přísném slova smyslu

1 Pro výstupy uvedeného projektu Historicko-kritických komentářů je zavedena zkratka NK. Proto na ně budeme v následujícím textu odkazovat v této bibliografické podobě.

2 Je dosti nešťastné, že kanonický český překlad pořízený Otokarem Fischerem publikovaný nakladatelstvím Votobia ignoruje uvedený podtitul. Viz Nietzsche, F., *Tak pravil Zarathustra*. Přel. O. Fischer. Olomouc, Votobia 1995.

3 Tamtéž. I. díl: O starých a mladých ženkách., s. 59. NB. Ovšem skoro nikdo neví a nikdy nezmíní, že slova nepronášá postava Zarathustry, nýbrž stará babizna plná resentimentu vůči mladým ženám.

4 Zde s omlouvou opravuji své mylné tvrzení z předcházející recenze svazku NK 3.2 „Radostná věda“: Novák, A., Historicko-kritický komentář k Nietzscheho „Radostné vědě“. Sebastian Kaufmann: Kommentar zu Nietzsches „Fröhliche Wissenschaft“. *Filosofický časopis*, 71, 2023, č. 2, s. 373, pozn. č. 2.

5 Nicméně autorka v předmluvě připisuje Sommerovi bezmála spoluautorství komentáře k 3. a 4. dílu *Zarathustry* obsaženého ve druhém svazku. Viz NK 4.1, s. XI.

6 V češtině je pro uvedení do čety *Zarathustry* k dispozici kniha: Schmidt-Grépály, R. – Spreckelsen, C., *Nietzsche pro začátečníky. Tak pravil Zarathustra*. Přel. P. Kitzler, Praha, Oikoyomenh 2017.

nefilozofuje, nýbrž se zjevnou a přiznanou sebe-reflexí a sebe-parodií káže, zvěštuje, pronáší prorocství, básní, mluví v průměrech, sentencích a bajkách, popisuje halucinace a sny.⁷ Jde-li mimo jiné o programovou parodii (Lutherova německého překladu) Bible⁸ a křesťanství, je *Zarathustra* kvazireligiózní pamflet, který usiluje o proklamování nového náboženství bez boha, jehož smrt je přece ohlášena a konstatována hned v samém úvodu prvního dílu a v průběhu celého díla pak opakovaně připomínána.

Profetická postava *Zarathustry* v sobě obsahuje a kombinuje rozpoznatelné rysy Buddhy, Mojžíše, Pýthagory, Hérakleita, Empedokla, Solóna,⁹ Ježíše Krista, sv. Pavla i Martina Luthera a jistě i dalších, méně rozpoznatelných religiózních figur. Nietzsche je navíc takřka posedlý ideou odkazu a dědictví¹⁰ dalším generacím, a tak je rovněž až obsedantně zaměřený na „ortodoxii“ svých „nauk“. Proto se – počínaje 2. dílem – opakovaně vrací k požadavku, aby (jak později explicitně zazní v knize *Ecce homo*) nebyl s nikým zaměňován a aby mu bylo rozuměno správně. Přiblížíme-li si ve velmi obecných rysech „nauku“ tohoto pseudonáboženství po smrti boha, pak jsou jejím obsahem úvahy o nadčlověku (1. díl), vůli k moci (2. díl) a věčném návratu téhož (3. díl).¹¹

Nietzsche si však v žádném případě nedal práci s tím, aby systematizoval tyto své myšlenky do koherentní nauky, a tak by se dnes snad ani nemohl divit, že je zaměňován a dezinterpretován. Vždyť už jen striktní linearita sebe-přemáhající se vůle k moci předpokládající budoucnost se ocitá v přímé kontradikci se zrovna tak striktní cykličností myšlenky věčného návratu téhož s jejím absolutním determinismem, jenž se vztahuje až k nejposlednější maličkosti. Nemluvě už vůbec o eschatologické představě nadčlověka, ke kterému celé dění spěje. Tato představa, která veškeré dění ospravedlňuje a tím „vykupuje“, rozhodně – dovedena do důsledků – prolomuje a ruší¹² uvedenou myšlenku věčného návratu téhož.

V souvislosti s unikátním statutem *Zarathustry* se opakovaně vedou diskuse o tom, je-li či naopak není-li Nietzscheovým hlavním a nejzásadnějším dílem. Sám Nietzsche v sebestylizovaném gestu, zejména v knize *Ecce homo* (ale i jinde), pova-

7 Snad zejména proto byl *Zarathustra* od samého začátku recipován spíše mimo filosofii.

8 Jazykem a stylem Bible je však Nietzsche silně inspirován, ačkoliv je zároveň imituje i paroduje.

9 Ve „státotvorné“ promluvě „O nové modle“ z 1. dílu.

10 Motívem dědice kulminuje první díl v promluvě „O ctnosti, jež obdarovává“, následně je pak jedním z opakujících se témat až do čtvrtého dílu.

11 Na tomto místě je třeba upozornit na málo známou a ještě méně respektovanou okolnost, že Nietzsche nezamýšlel 4. díl jako součást *Zarathustry*. Viz NK 4/2, s. 409 n. Vznikl separátně jako důsledně privátní výtisk pro úzký okruh deseti (ač celkový náklad měl údajně být 45 exemplářů, viz NK 4/2, s. 417) Nietzscheových přátel v dubnu 1885; ovšem již roku 1888 si Nietzsche chtěl od nich exempláře vyžádat zpět a uchovat je coby „ineditum proti náhodám života a smrti“ (NK 4/2, s. 417). Ediční praxe by tedy měla upustit (a podle tvrzení v komentáři se tak již děje, viz NK 4/2, s. 419) od čtyřdílného *Zarathustry*, kterého poprvé takto v celku vydal bez Nietzscheho vědomí a svolení Heinrich Köselitz roku 1893.

12 A to v bezmála hegelovském smyslu trojediného *Aufheben*: *tollere, elevare, conservare*.

žuje *Zarathustru* za „předsíň“ své filosofie budoucnosti, která má být srozumitelná pouze díky němu a rozvíjet v něm již připravené, obsažené a zvěstované myšlenky. Komentář, omezující se pouze na německy vedenou diskusi,¹³ poukazuje na to, že např. Jaspers a Arendtová¹⁴ zpochybňují či odmítají klíčový status *Zarathustry*, zatímco Baeumler, Löwith, Heidegger¹⁵ a Fink¹⁶ ho naopak buď předpokládají a konstatají, anebo dokládají.

Historicko-kritický komentář k Nietzschevi přes vršení všech literárních dokladů a aluzí vskutku jen zvýrazňuje, že to je vskutku knížka deklarativně určená sice pro všechny, kdo si nyní mohou s autorovou pomocí dekodovat její text, ale vpravdě vlastně pro nikoho. Protože přes všechny „stromy“ faktických historicko-kritických dokladů se za nimi ztrácí a skrývá „les“ jejího smyslu – má-li jaký. A to je na ní to nejinspirativnější, neboť jednak přivádí k zamyšlení a jednak slouží k jeho kultivaci. Není to snad jedna z úloh filosofie?

Aleš Novák

Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha
ales.novak@fhs.cuni.cz

13 NK 4/1, s. 65 n.

14 Viz Arendtová, H., *Život ducha*. II. díl: Chtění. Přel. Š. Sirovátka. Praha, Oikoymenh 2022.

15 Viz Heidegger, M., *Co znamená myslet?* Přel. I. Chvatík a P. Fischer. Praha, Oikoymenh 2014.

16 Viz Fink, E., *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. Přel. D. Petříčková. Praha, Oikoymenh 2011.